

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 397/2-XVII/21 08.03.2016. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, одржаној 08.03.2016. године – на основу чл. 202. став 1. алинеја 14. и 15. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ДЕЧЈА ПАРТИЦИПАЦИЈА У ВРТИЋУ – ПРОСТОР МОГУЋЕГ, докторанда Маше Аврамовић.

За ментора је одређен проф. др Драгана Павловић Бренеселовић.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Војислав Јелић
---	--

Факултет	Филозофски	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
04/1-2 бр. 6/14		
	(број захтева)	
8.03.2016.		
	(датум)	Веће научних области друштвено-хуманистичких наука
		(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Дечја партиципација у вртићу – простор могућег

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ педагогија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Маша (Биљана) Аврамовић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски факултет
Универзитета у Београду

Година дипломирања: 2012.

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Година одбране мастер рада:

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће
на седници одржаној 8.03.2016.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	Проф. др Војислав Јелић

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Машу Аврамовић

Име и презиме ментора: Драгана Павловић Бренеселовић

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Pavlović-Breneselović, D., Krnjaja, Ž. (2013). Transforming preschool teacher's role: From implementer toward researcher. *Journal of faculty of Educational sciences (JFES)*, 2013, god. 46, br. 1, str. 111-127 (ERIH M23)
2. Павловић Бренеселовић, Д. (2010). Добробит детета у програму наспрам програма за добробит. *Настава и васпитање*, год. 59, бр. 2, стр. 251-264 (M24)
3. Pavlović Breneselović, D (2014). Kompetencije ili kompetentnost: različiti diskursi profesionalizma vaspitača. *Vaspitanje i obrazovanje*, god. 39, br. 2, str. 57-69 (Posebna lista prema odluci Univerziteta M24)
4. Павловић Бренеселовић, Д. (2014). Дечји вртић као модел центар. *Настава и васпитање*, 63(3): 369-387 (M24)
5. Павловић Бренеселовић, Д. (2015). *Где станује квалитет – истраживање са децом праксе дечјег вртића*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију ФФ (M42)

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на

предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Војислав Јелић

Универзитет у Београду
Филозофски факултет – Одељење за педагогију и андрагогију
Докторске студије педагогије

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ТЕМЕ
ДЕЧЈА ПАРТИЦИПАЦИЈА У ВРТИЋУ – ПРОСТОР МОГУЋЕГ

Ментор:
Проф. др Драгана Павловић Бренеселовић

Студент:
Маша Аврамовић

Београд, децембар 2015.

Садржај

1. Увод.....	7
2. Теоријски оквир.....	9
2.1 Доминантни дискурси у разумевању дечје партиципације	9
2.2 Постструктуралистичка критика доминантних дискурса дечје партиципације.....	11
2.3 Ка новој равни промишљања дечје партиципације у вртићу – кључни концепти	13
3. Циљ истраживања и истраживачка питања	14
4. Методолошки оквир истраживања	15
4.1 Контекст истраживања	16
4.2 Стратегије истраживања – методолошки приступ	17
4.3 Фазе истраживања	17
4.3 Документовање и анализа података	20
4.4 План истраживања.....	21
5. Предвиђена структура рада.....	22
6. Потенцијални допринос студије.....	23
7. Литература	24

1. Увод

Дечја партиципација је током последњих неколико деценија постала широко заступљен концепт како у научним подручјима, тако и политикама и праксама које се односе на детињство и децу. Томе је допринело готово универзално прихватање Конвенције УН о правима детета (1989) која дечју партиципацију утемељује као право и принцип, као и парадигматски заокрет у проучавању детињства који је резултирао грађењем слике о детету као субјекту који активно учествује у свом животу и развоју (Morrow, 2011).

Ове тенденције неспорно утичу и на концептуализацију праксе предшколског васпитања у којој се деца све чешће уважавају као компетентни актери који имају право да учествују у питањима која су важна за њихово васпитање и образовање. Традиционални приступ у коме се програм унапред задаје и спроводи *над* децом у циљу њихове нормализације, трансформише се у приступ у коме се програм развија *са* децом уз уважавање дечјих перспектива и деловање у складу са њима (MacNaughton et al, 2007; Pavlović Breneselović, 2015).

Међутим, и поред све присутније слике о детету као компетентном актеру и вртићу као месту у коме деца активно учествују у грађењу праксе, дечја партиципација у предшколском васпитању остаје и даље у великој мери ограничена. Већи број аутора и истраживања у различитим контекстима указују да деца имају мало могућности да утичу на свакодневни живот у вртићу (Clark et al, 2005; MacNaughton et al, 2007; Enairsdottir, 2007; Chan 2010). Узроке можемо тражити у томе што је парадигматски приступ развоју на раним узрастима и предшколском васпитању у великој мери остао у линеарним оквирима предефинисаних циљева који затварају могућности за учешће деце (Lenz Taguchi, 2010), што се додатно подупиरे доминирајућим политикама образовања оријентисаним на постигнућа и мерење (Olsson, 2009; Vudhed 2012; Krnjaja i Pavlović Breneselović, 2013). Затим, у чињеници да институционални контекст вртића и даље остаје подређен култури одраслих, њиховим улогама и приоритетима (Slunjski, 2006). И најзад, у томе да и сама концептуализација дечје партиципације остаје у оквирима различитих приступа и значења која носе противречности и дихотомије (Clark et al, 2005; Percy-Smith & Thomas, 2010; Shier, 2010). Тако, дечју партиципацију можемо одредити у распону од учешћа деце у догађањима и активностима које су осмишљене за децу, до њиховог активног доприноса дијалогу и грађењу заједнице праксе.

Уколико заузмемо становиште постмодерног критичког приступа (Дензин & Линколн, 2008), онда дечју партиципацију можемо сагледати као продукт одређених дискурса и пракси. Тако је и њено разумевање и извођење увек везано за контекст.

Предмет ове студије је дечја партиципација у контексту дечјег вртића. Она настаје у оквиру континуираних напора Катедре за предшколску педагогију Филозофског факултета у Београду у правцу грађења теорије дечјег вртића као места заједничког живљења деце и одраслих, промишљања праксе предшколског васпитања засноване на односима и добробити детета, учења као учешћа у заједници, промена у образовању и њихове одрживости (Кrnjaja i Pavloviћ Breneseloviћ, 2012). И са друге стране, у актуелном друштвеном контексту у коме се предшколско васпитање у Србији суочава са недоследним политикама образовања, све израженијом оријентацијом ка осигурању квалитета кроз стандардизацију и изазовним условима у којима у вртићима живе и уче деца и одрасли (Ibid).

Као што је поменуто, оријентација на којој се ова студија заснива је постмодерни критички приступ који прожима све њене аспекте - од приступа проблему и стратегије истраживања, до очекиваних доприноса на теоријском и практичном плану. Конструкт *простора могућег* је носећа метафора и окосница око које се студија гради. Простори могућег су у њој вишеструки и вишезначни:

- од разумевања дечје партиципације као „простора могућег“ утицаја деце на свакодневно живљење у дечјем вртићу
- настојања да се истражи „простор могућих“ разумевања и извођења дечје партиципације у пракси вртића;
- отварања „простора могућег“ дијалога између теоријских перспектива, праксе и истраживања и сарадње између истраживача, васпитача и деце;
- ка простору могуће промене која полази од актуелног, тежи његовом преиспитивању и креативној ко-конструкцији нових начина разумевања и извођења дечје партиципације у вртићу.

У наставку је приказан нацрт истраживања у коме су изложене теоријске поставке, методолошки оквир, планирани ток истраживања, као и потенцијални допринос предложене студије.

2. Теоријски оквир

Као што је већ истакнуто, предложена студија се бави питањем партиципације деце у контексту децјег вртића. Теоријски оквир од кога се полази укључује поставке „нових“ студија детињства (James & Prout, 1997; Morrow, 2011), политички дискурс права детета (Konvensija..., 2009) и све присутнију постструктуралистичку критику која се упућује овим приступима (Mannion, 2007; Hartung, 2011). На основу наведених полазишта, постављају се две равни на којима ће се у овој студији градити разумевање децје партиципације – раван статуса и раван модуса децје партиципације.

2.1 Доминантни дискурси у разумевању децје партиципације

Концепт децје партиципације се током последњих неколико деценија утемељује у оквиру доминантних и међусобно прожимајућих дискурса нових студија детињства и права детета (Hartung, 2011).

Нове студије детињства развијају мултидисциплинарни приступ у проучавању детињства и деце заснован на интерпретативној парадигми, померајући фокус са развојно психолошког на социолошки и антрополошки план разумевања (James & Prout, 1997). Детињство се схвата као социјални конструкт, а деца као компетентни социјални актери који кроз своје учешће конструишу идентитете, знања и културу. Утемељује се слика о детету као бићу које јесте – сада и овде, и које је вредно по себи, а не само у односу на развојни потенцијал који поседује. Пажња се посвећује искуствима и активностима „реалне“ деце, њиховом положају у различитим контекстима, односима које граде са вршњацима и одраслима, значењима која придају свету и свом месту у њему. Сходно томе, мења се и положај деце у истраживањима – од објеката који су предмет посматрања, она постају субјекти чије су перспективе вредне слушања (Christensen & James, 2008; Avramović, 2014). Деца се уважавају као познаваоци властитог искуства „експерти за властити живот“, компетентни саговорници који придају значења својим акцијама и искуствима и у стању су да их комуницирају са другима (Lansdown, 2005).

Концепт децје партиципације постаје један од носећих концепата у овом дискурсу – од грађења слике о детету као активном учеснику у друштвеном животу до захтева да истраживања са децом буду заснована на партиципативној методологији која уважава искуства и компетенције деце. Децја партиципација произилази из социјалних компетенција и активног делања деце у свом непосредном окружењу које она обликују

властитом агенсношћу. Овакво разумевање детињства и деце има импликације на начин на који сагледавамо институционалне контексте који се креирају за децу. Полазећи из овог дискурса, вртић разумемо као место у коме деца активно ко-конструишу значења са одраслима и својим вршњацима. Зато је у грађењу праксе заједничког живљења и учења у вртићу важно поћи од компетенција деце и уважавања њихових перспектива.

Паралелно са студијама детињства, у утемељењу концепта децје партиципације, присутан је *дискурс права детета* који се ослања на Конвенцију УН о правима детета (1989), међународни правни акт који је готово универзално прихваћен¹. Конвенција поред корпуса права на опстанак, развој и заштиту детета која произилазе из специфичности периода детињства, уводи и партиципативна права чиме се деца препознају као равноправни грађани (Fontejn, 1995). Партиципативна права обухватају више чланова Конвенције, при чему се посебно издваја Члан 12 који истиче право детета на изражавање сопственог мишљења у вези са питањима која га се тичу и право да се његово мишљење уважи у складу са узрастом и зрелошћу детета (Konvencija, 1990). Интерпретација Члана 12 дуго је била извор полемика о томе да ли се узраст и зрелост детета узимају као фактори који ограничавају ово право. Тумачење засновано на развојно психолошкој перспективи, по коме процена одраслог о компетенцијама детета дефинише простор остваривања права на изражавање мишљења које је дуго преовладавало у пракси, превазилази се усвајањем посебних коментара Коминтета УН за права детета. Коментар 7 о остваривању права деце на раним узрастима (Vudhed, 2012) и Коментар 12 о остваривању права детета на изражавање мишљења (General Comment..., 2009), утемељују становиште да су деца од најранијих узраста носиоци својих права који су у стању да формирају своје погледе, чак и онда када нису у стању да их изразе „језиком одраслих“ (Lansdown, 2005). Зато је обавеза државе и одраслих који се старају о детету, да стварају прилике како би му омогућили да формира и изражава своје перспективе о питањима која имају утицај на његов живот, користећи разноврсне језике изражавања (General Comment..., 2009). Предуслов за то је препознавање и поштовање сваког детета као пуноправне особе.

Када је реч о децјем вртићу, приступ заснован на правима детета подупиरे слику о деци као носиоцима својих права и активним грађанима, који имају право и компетенције да учествују у дијалогу о питањима заједничког живота у вртићу, као и у

¹ Конвенцију о правима детета су изузев две потписале све земље у свету укључујући Србију.

широј заједници којој припадају (Mac Naughton & Smith 2008; Chan, 2010). С друге стране, овај приступ се често повезује са етиком индивидуализма и само-остваривања, што може да има за последицу поистовећивање дечје партиципације са могућностима које дете има у вртићу да прави индивидуални избор и доноси личне одлуке (Kjohort, 2004).

2.2 Постструктуралистичка критика доминантних дискурса дечје партиципације

Оба дискурса о којима је било речи сусрећу се са постструктуралистичком критиком која проблематизује нека од полазишта на којима се утемељују концепт и пракса дечје партиципације (Clark et al, 2005; Percy Smith, 2007; Mannion, 2010). Наредни одељак сумира кључне аргументе ових критика и указује на нове, могуће, перспективе у концептуализацији дечје партиципације.

- Грађење слике о детету као компетентном субјекту, социјалном актеру и агенсу у свом окружењу, коју подржавају доминантни дискурси дечје партиципације, носи ризик да деца и даље буду позиционирана у неравноправни положај у односу на одрасле, и поред тога што има за циљ да их од таквог положаја „ослободи“ (Hartung, 2011). Оваква слика заснована је на претпоставци да дете у сваком тренутку поседује способност да буде активни чинилац у свом животу и окружењу. То може имати за последицу „маскирање“ односа моћи који обликују могућности за учешће деце који зависе од постојећих структура и динамике односа у одређеном контексту (O’Kane, 2006; Gallagher 2008; Mannion, 2010). Уколико се склизне у разумевање компетентности као иманентног својства детета, које оно поседује неvezано од социјалих контекста у којима учествује, сужава се простор како за преиспитивање постојећих структура и пракси, тако и за учешће деце, поготову оне која се не уклапају у очекивану слику о „компетентном детету“. Ово је чест случај када су у питању мала деца или деца са сметњама (Clark et al, 2005).
- Више аутора указује да је у доминантним дискурсима дечје партиципације фокус на детету, односно деци као друштвеној групи. То може водити јачању дихотомије између деце и одраслих, као и занемаривању питања квалитета њихових узајамних односа, као и односа унутар заједнице (Prout & Tisdall, 2006; Morrow, 2008; Mannion, 2010; Pavlović Breneselović, 2012).

- Партиципација се често поистовећује са слушањем деце, уз претпоставку да увид у деčје перспективе доприноси бољем разумевању њихових искустава, значења која придају свету и свом месту у њему (Christensen & James, 2008). Међутим, треба имати у виду да се слушање деце различито разуме. Постоји слушање, слушање и слушање деце (Davies, 2014). Слушање деце зависи од сврхе, контекста, начина на који деца могу да изразе своје перспективе, тумачења деčјих перспектива од стране одраслих и њихове спремности да на основу њих отворе простор за даља промишљања и промену (Graham & Fitzgerald, 2010; Warming, 2005; Clark et al, 2005).
- Претпоставка која се провлачи у доминантним дискурсима је да агенсност деце и њихово учешће у окружењу води промени у правцу демократизације и бољег положаја деце. Ову поставку је неопходно преиспитивати са аспекта комплексних услова у којима деца и одрасли живе заједно и у којима се конструишу њихови субјективитети, положаји и односи моћи. Без тога деčја партиципација не може допринети превазилажењу неједнакости и трансформисању структура, уверења и пракси које их подупиру (Tisdall, 2013; Thomas & Percy-Smith, 2010).

Изнета критика нема за циљ да оспори дискурсе студија детињства и права детета, већ да расветли претпоставке на којима они почивају и укаже на ограничења која уносе у концептуализацију деčје партиципације и њено извођење у пракси. На примеру деčје партиципације у вртићу ова ограничења се могу препознати у прихватању слике о детету као компетентном бићу које има право да активно учествује у предшколском васпитању и чије перспективе је важно слушати у грађењу програма, при чему одрасли задржавају позицију „експерата“ који постављају услове, оквире и сврху учешћа деце (Chan, 2010). У оваквој ситуацији задатих прилика, деčја партиципација тешко може водити трансформацији праксе. Томе доприноси и чињеница да је и сам концепт деčје партиципације недовољно дефинисан, на шта указује више аутора (Thomas, 2007; Woodhead, 2010; Mannion, 2010; Chan, 2010).

Нове перспективе у разумевању деčје партиципације чије укључивање предлажу аутори који полазе од постструктуралистичких становишта су: *релациони приступ* у коме се деца и одрасли не посматрају као издвојени ентитети, већ као део мреже интеракција и динамике моћи у заједници (Thomas & Percy Smith, 2010; Mannion, 2010; Hartung, 2011); *спацијални приступ* у коме се простор види као значајан оквир за

учешће деце (Mannion, 2010; Lenz Taguchi, 2010, 2011); сагледавање дечје партиципације као *етичке и политичке* праксе (Dahlberg & Moss, 2005; Davies, 2014).

2.3 Ка новој равни промишљања дечје партиципације у вртићу – кључни концепти

Један од могућих праваца промишљања који се ослања на претходно изнете перспективе, а на коме се темељи ова студија, је разумевање дечје партиципације као поља интраакција између деце и одраслих које је уроњено у праксу дечјег вртића (Hartung, 2011; Lenz Taguchi, 2011). При том се пракса дечјег вртића сагледава као дискурзивно-материјална, односно истовремено обликована одређеним идејама, концептима и веровањима, као и самим (су)деловањем њених актера (Barad, 2007; Lenz Taguchi, 2009).

За потребе студије, конструисан је аналитички оквир за концептуализацију дечје партиципације у вртићу који обухвата две равни – раван *статуса* и раван *модуса* дечје партиципације:

Статус дечје партиципације у вртићу произилази из одговора на питања:

- на којим вредностима и полазиштима је заснована дечја партиципација у вртићу (која је слика о детету, васпитачу и вртићу, на којим вредностима се заснива живот у заједници вртића, како се разуме сврха предшколског васпитања, како се схвата учење итд.)
- на који начин институционални простор вртића одређује дечју партиципацију (како на партиципацију деце утиче начин груписања и број деце, организација простора, режим дана, рутине и сл.)
- који приступ дечјој партиципацији је присутан и како се види сврха дечје партиципације.

Модусе, са друге стране, можемо одредити као начине на које се дечја партиципација изводи у пракси. Они укључују следеће димензије:

- форме суделовања деце и одраслих
- место и временски оквир
- питања и теме које су у фокусу
- смисао који се гради
- етику „у акцији“
- улоге и субјективитете деце и одраслих

- ток и исходе дешавања.

Овако одређени статус и модуси дефинишу могућу партиципацију деце у вртићу.

У складу са изнетим теоријским оквиром који је у процесу настанка, одређена су истраживачка питања и методологија истраживања који су описани у наредном поглављу.

3. Циљ истраживања и истраживачка питања

Сврха ове студије је **истражити дечју партиципацију у контексту дечјег вртића**. Полазећи од овако постављане сврхе истраживања, постављена су три истраживачка циља имајући у виду различите нивое истраживања и њихове могуће домете:

- 1) Теоријски циљ рада је разматрање доминантних дискурса у концептуализацији дечје партиципације и трагање за „новим“ теоријским перспективама и концептима који могу бити продуктивни за разумевање дечје партиципације у вртићу као релационе, спацијалне и етичке праксе.
- 2) Емпиријски циљ рада је испитати значења дечје партиципације у контексту дечјег вртића, као и постојеће начине на који се дечја партиципације остварује у пракси. На основу овог циља постављени су задаци истраживања у форми истраживачких питања:
 - а) На који начин програм предшколског васпитања и институционални контекст вртића одређују статус дечје партиципације?
 - б) Који су модуси дечје партиципације у пракси?
 - в) Како деца и васпитачи виде дечју партиципацију у пракси вртића?
- 3) Циљ истраживања кроз критичку акцију је да се подстакне колаборативна рефлексивна практичара и истраживача о постојећем претпоставкама и модусима дечје партиципације у пракси и да се истраже начини на који практичари и истраживач заједно са децом могу градити нове могућности за дечју партиципацију у вртићу.

Наведени циљеви истраживања су узајамно испреплетани и комплементарни, док истовремено између њих постоји извесна тензија. Она је узрокована тиме што се питање дечје партиципације у вртићу отвара на неколико нивоа – теоријском, практичном и истраживачком. То укључује њихову комплексну узајамност, али и

тенденцију да један од ових нивоа постане доминантна призма кроз коју се посматрају остала два (Olsson, 2009). Укрштање различитих перспектива и уочавање њиховог динамичког односа како би се превазиле ове тензије, једна је од кључних тежњи, али и изазова ове студије.

4. Методолошки оквир истраживања

Парадигматска позиција од које се полази у овој студији се може одредити као постмодерна критичка оријентација (Denzin & Lincoln, 2008). Она спаја критичку теорију и партиципативни приступ истраживању са постулатима постструктурализма. Овакво методолошко полазиште изабрано је са циљем да се питање децје партиципације у пракси децјег вртића сагледа из различитих перспектива и на тај начин допринесе његовој концептуализацији, као и преиспитивању и мењању социјалних, структуралних, дискурзивних и материјалних фактора који одређују децју партиципацију у пракси вртића.

Филозофско-методолошка полазишта која су у основи овог приступа:

- Знање је *социјално конструисано и контекстуално*. Ова студија има за циљ да допринесе сазнању кроз колаборативно истраживање и ко-конструисање разумевања на које начине децја партиципација може да се интерпретира и изводи у свакодневној пракси у једном децјем вртићу.
- *Питање знања је нераздвојиво од питања моћи* (MacNoughton, 2005). Моћ производи знање, као што и знање производи моћ (Флиvbјерг, 2012:180). Постструктуралистичке перспективе ће у овој студији бити у служби деконструисања знања и доминантних дискурса о децјој партиципацији у вртићу, али и отварања простора за нове могуће интерпретације и акције (Dahlberg & Moss, 2005).
- *У фокусу интересовања је пракса и њено преиспитивање* (Пешић, 2004; Флиvbјерг, 2012). У фокусу ове студије је партиципација деце у контексту вртића, смисао који јој придају деца и одрасли, као и критичка рефлексација која укључује преиспитивање полазишта и услова које обликују и ограничавају разумевање и извођење децје партиципације у вртићу.

- *Усмереност на промену* – критички активизам (Moss, 2014). Ова студија ће бити усмерена на критичко преиспитивање у циљу отварања нових могућности за промишљање и извођење дечје партиципације у вртићу. При чему су *вредности* окосница деловања како у фази преиспитивања и проблематизовања актуелних полазишта и праксе, тако и превазилажења постојећих ограничења у правцу договорених вредносних полазишта.

Наведени постулати ово истраживање приближавају *фронезису*², односно тежњи ка практичној теорији која је, према теоретичару друштвених наука Бенту Фливбјергу (2012), њихова суштинска сврха. Овакав приступ отвара простор да истраживање постане демократска пракса, која има потенцијал да дâ релевантан допринос разумевању, рефлексiji и акцији, који су увек етички и политички и нераздвојиви од контекста.

4.1 Контекст истраживања

Предложена студија ће бити спроведена у контексту једног дечјег вртића, па се стога може сматрати студијом случаја. С обзиром на тежњу да истраживање буде колаборативно и засновано на партнерству, дијалогу и сарадњи, изабран је вртић у коме су васпитачи и заједница вртића показали интересовање и спремност да се укључе у истраживање. У истраживању ће учествовати две васпитне групе деце и њихова четири васпитача, као и стручни сарадник.

Оваква врста истраживања подразумева активно суделовање између истраживача и учесника у истраживању. Истраживач има улогу да покрене процес преиспитивања, укључивања нових перспектива, експериментисање и дијалог између теорије и праксе (Moss, 2014). Учесници истраживања, с друге стране, уносе спремност да преиспитују и мењају своју праксу. И једна и друга позиција је комплексна и осетљива. Оне захтевају реконструисање постојећих хијерархија и схватање истраживања као форума за дијалог и узајамно учење (Ibid). Ова студија настоји да се креће у том правцу.

² Фливбјерг термин фронеизис преузима од Аристотела и разрађује у контексту нове парадигме у сагледавању сврхе друштвених наука која није развијање теорије, него допринос практичној рационалности у датом контексту (тзв. практичној теорији) и способности друштва за вредносно-рационално промишљање и деловање (Фливбјерг, 2012:229).

4.2 Стратегије истраживања – методолошки приступ

У складу са изабраном парадигмом истраживања и теоријским полазиштима, стратегије истраживања на којима се градио студија укључују етнографски приступ (Foley & Valenzuela, 2008), партиципативно истраживање са децом (Clark & Moss, 2001, 2005; Clark, 2010; Christensen & James, 2008; Pavlovi Breneselović, 2015), колаборативну критичку рефлексију (McNaughton, 2005; Pacini-Kechabaw et al, 2015) и експериментисање у пракси (Olsson, 2009; Moss, 2014). У развијању методолошког оквира, води се рачуна да се истраживачке методе и технике прилагођавају проблему истраживања и његовим различитим аспектима који су у фокусу студије (Bath, 2009).

4.3 Фазе истраживања

Предложена студија прати кораке које Мек Кејб и Холмс (McCabe & Holmes, 2009) препознају разматрајући ток постмодерног критичког истраживања. Поменути аутори истичу да овакав вид истраживања почиње освешћивањем одређеног друштвеног питања, како на индивидуалном плану, тако и на плану заједнице која је укључена у истраживање. У овој фази се идентификују постојеће праксе и доминантне идеологије, важеће „истине“ које дају смисао, али и ограничења овим праксама. Наредни корак представља фазу у којој се отвара простор за критичку рефлексију и креирање нових, могућих, начина размишљања и праксе.

Истраживање у оквиру ове студије ће се одвијати у две фазе, од којих је прва усмерена на разматрање значења која се придају дејој партиципацији у вртићу и начина (модуса) на који се она изводи, док се у другој фази покреће колаборативна критичка рефлексија са васпитачима (MacNaughton, 2005; Pacini-Ketchabaw et al, 2015) и експериментисање у пракси (Olsson, 2013), у циљу отварања нових могућности за разумевање и извођење дејој партиципације у вртићу.

Прва фаза истраживања

Прва фаза истраживања је интерпретативна и у њој истраживач има носећу улогу у прикупљању и анализи података. Она се састоји из четири корака: 1) теоријског разматрања дејој партиципације у контексту вртића, 2) анализе програма предшколског васпитања и институционалног контекста вртића са аспекта дејој партиципације, 3)

разматрање дечје партиципације у пракси вртића, као и 4) испитивања дечјих перспектива и перспектива васпитача о учешћу деце у вртићу.

1. Теоријско разматрање дечје партиципације

У овом кораку се трага за концептима који могу допринети теоријском разумевању дечје партиципације у вртићу као релационе, спацијалне и етичке праксе. Ово је фаза у којој истраживач настоји да дубље разуме доминантне дискурсе у концептуализовању дечје партиципације и њихова ограничења, као и да препозна концепте који могу бити продуктивни за отварање нових равни промишљања за чијом потребом указује више аутора (Thomas & Percy Smith, 2010).

2. Анализа програма предшколског васпитања и институционалног контекста вртића са аспекта дечје партиципације

У овом кораку истраживања се, са аспекта дечје партиципације, анализирају Основе програма предшколског васпитања (Правилник..., 2009), при чему се користи метод анализе дискурса. Циљ овог корака је истражити који су дискурси доминантни у концептуализацији дечје партиципације у поменутом програмском документу. Прецизније, у овом кораку се мапирају схватања о детету, о улози васпитача и дечјем вртићу, природи односа и интеракција између деце и одраслих која су присутна у програмском документу, и анализира се на који начин ова схватања одређују статус дечје партиципације у вртићу.

У оквиру овог корака се такође мапира институционални контекст вртића у коме се реализује истраживање - величина и структура васпитних група које су укључене у истраживање, организација простора и времена, дневне рутине и сл. Метод је дескриптивни, а поменуте димензије институционалног контекста ће бити анализиране у односу на то у којој мери подржавају, односно органишавају, партиципацију деце.

3. Анализа модуса дечје партиципације у вртићу

Трећи корак у првој фази истраживања усмерен је на етнографско посматрање са учествовањем и документовање свакодневних ситуација дечје партиципације у вртићу (Warming, 2005). Ситуације дечје партиципације представљају дневна догађања у вртићу у којима деца и одрасли суделују.

Током посматрања фокус ће бити на просторном и временском контексту у коме ове ситуације одвијају, природи интеракција између деце и одраслих, смислу и вредностима који деца и одрасли граде, њиховом току и начину на који оне утичу на

даља догађања у дечјем вртићу. У сврху документовања ће бити развијен протокол посматрања. Ситуације које се посматрају ће се односити на практичне активности у вртићу (нпр. обедовање, обављање хигијене), активности планираног учења, као и на игру. На основу низа документованих ситуација анализираће се шири обрасци који су у њих уграђени у циљу препознавања различитих модуса дечје партиципације у вртићу.

4. Истраживање дечје перспективе и перспективе васпитача о дечјој партиципацији у вртићу

Овај корак истраживања усмерен је на разумевање тога како деца и васпитачи виде дечју партиципацију у вртићу и која значења придају уобичајеним ситуацијама дечје партиципације.

У партиципативном истраживању са децом ће се користити мозаик приступ (Clark & Moss, 2003; Clark, 2010) који подразумева коришћење различитих метода и техника, чиме омогућава деци да своје погледе комуницирају користећи различите језике изражавања, а одраслима да кроз дијалог са децом тумаче податке и склапају „слику“ дечјих перспектива. Истраживање са децом ће бити вођено питањима на који начин деца виде своје учешће у дечјем вртићу, односе са одраслима, могућност да утичу на креирање простора и активности у вртићу и сл.

Истраживање перспектива васпитача ће бити спроведено коришћењем методе етнографског интервјуа која подразумева дијалог и ко-конструкцију значења (Pole & Morisson, 2003). У фокусу ће бити питања: како васпитачи разумеју концепт дечје партиципације у контексту вртића, како виде постојећу праксу учешћа деце, своју улогу у креирању могућности и подржавању дечје партиципације у вртићу, као и препреке за њено остваривање.

Друга фаза истраживања

Друга фаза истраживања подразумева креирање промене кроз колаборативну критичку рефлексију (Pacini-Ketchabaw et al, 2015) и експериментисање у пракси (Olsson, 2009). У овој фази истраживања истраживач и васпитачи су партнери у дијалогу и акцији усмереној ка промени.

1. Колаборативна критичка рефлексија

Први корак у овој фази, колаборативна критичка рефлексија, ће подразумевати серију сусрета са васпитачима и стручним сарадником и дијалог о документованим ситуацијама и препознатим модусима дечје партиципације у вртићу. Циљ је да се

подстакне заједничко преиспитивање претпоставки и уверења која обликују начин на који се креирају могућности за учешће деце у свакодневној пракси вртића. Питања која ће водити ову фазу су:

- Шта је сврха одређене праксе и на који начин деца у њој партиципирају?
- Ко је у ову праксу укључен, а ко искључен? Које ове праксе користи?
- Која правила, рутине, очекивања обликују ове праксе?
- Које претпоставке, вредности, уверења су у њу уграђена?
- Које другачије перспективе можемо користити да проблематизујемо претпоставке од којих полазимо и праксе које градимо?

У основи оваквог дијалога је политичност - спремност да се преиспитује и проблематизује познато и подразумевано (Dahlberg, Moss & Pence, 2007). Зато се овај корак у истраживању препознаје и као „опасан“ (Фуко, 2010) јер преиспитује однос знања и моћи, као и постојеће неједнакости. С друге стране, он носи потенцијал за генерисање могућности за промену начина на који се промишља и гради пракса децјег вртића.

2. Експериментисање у пракси

Корак критичке рефлексije ће бити праћен колаборативним експериментисањем у пракси (Olsson, 2009, 2012; Moss 2014). Експериментисање у пракси као метод усмерено је на интервенцију у којој је фокус на могућем, ономе што још није познато, а што је вођено жељом да се размишља и дела другачије, изван постојећих оквира. Оно се суштински разликује од експерименталне методе у класичном смислу у коме се контролишу варијабле и тежи очекиваном исходу (Moss 2014).

Овај корак у истраживању има за циљ осмишљавање начина на које се може отворити простор за нове ситуације, односно модусе, децје партиципације у вртићу у правцу договорених вредности. Васпитачи и истраживач ће, заједно са децом, тражити начине како да креирају прилике за учешће деце - кроз (ре)конципирање активности, преуређивање физичког окружења, временског оквира и сл. Овај процес ће бити документован, а документација ће послужити као полазна основа за даље промишљање о претпоставкама и приликама за децју партиципације у пракси вртића.

4.3 Документовање и анализа података

Видљивост процеса грађења значења, разумевања и проблематизовања питања која су у фокусу студије ће се осигурати кроз документацију која ће садржати: концептуални оквир истраживања, мапе значења, транскрипте интервјуа са васпитачима, продукте истраживања са децом (дечје наративе, цртеже, фотографије и сл.), транскрипте групних дискусија, педагошку документацију о новим ситуацијама које се уводе у другој фази истраживања. У свим фазама истраживања, документовање ће имати за сврху не само да податке и процес учини видиљивим, већ и да обезбеди платформу за дијалог и грађење значења (Dahlberg & Moss, 2005).

У складу са поставкама истраживања, анализа података ће бити итеративни и колаборативни процес истраживача и учесника истраживања (Clark & Moss, 2001; Coad and Evans, 2008). Аналитички поступци који ће се користити у анализи су: *кодирање* на више нивоа које води интерпретацији заснованој на двосмерном укрштању теоријских перспектива и кључних концепата са емпиријским подацима (Coffey & Atkinson, 1996; Punch, 2009); *анализа наратива* усмерена на „распакивање“ њиховог садржаја, структуре и функције (Coffey and Atkinson, 1996); *деконструкција значења* у односу на кључне категорије, социјалне праксе кроз које се гради значење и институционалне оквири који граде доминантне дискурсе, као и препознавање ограничења и последица ових дискурса (Mac Naughton, 2005).

4.4 План истраживања

Истраживање ће се спровести у периоду од 18 месеци у коме ће истраживач интензивно сарађивати са одабраним вртићем, према следећем плану:

Корак у истраживању	Месеци					
	1-3	4-6	7-9	10-12	13-15	16-18
Упознавање и успостављање сарадње са васпитачима, децом и родитељима из две васпитне групе укључене у истраживање	x					
Теоријско истраживање	x	x	x	x		
Анализа Основа програма предшколског васпитања и институционалног контекста вртића		x				
Посматрање и документовање праксе у две васпитне групе		x	x			

Интервјуи са 4 васпитача			X	X		
Истраживање са две групе деце			X	X		
Колаборативна критичка рефлексија са васпитачима и стручним сарадницима				X	X	X
Креирање нових могућности за децу партиципацију					X	X

5. Предвиђена структура рада

Предвиђена структура рада ће обухватити следећа поглавља:

I Увод

У првом поглављу ће бити изнет увод у проблем који се истражује, образложење његовог значаја и актуелности у постојећем друштвеном и педагошком контексту, као и лични историјат интересовања истраживача за изабрану тему. Биће указано на теоријски оквир и практични контекст у коме је спроведено истраживање и најављена структура рада.

II Теоријски оквир истраживања

У овом поглављу ће бити приказани доминантни дискурси у концептуализацији децје партиципације: дискурс нових студија детињства и дискурс децјих права, њихове основне поставке, као и ограничења и критика са позиција постструктурализма. Затим ће бити изнета теоријска полазишта за реконцептуализацију децје партиципације као релационе, спацијалне, етичке праксе.

III Методолошки оквир

У овом делу рада ће бити изложен предмет истраживања, као и из њега изведени циљеви и истраживачки задаци. Детаљно ће бити описан контекст истраживања, односно вртић у коме је реализовано истраживање. Затим ће бити приказан методолошки приступ, фазе истраживања, методе, коришћене технике и инструменти, као и сам поступак истраживања. У последњој целини поглавља ће бити дато објашњење поступка интерпретације података.

IV Резултати истраживања

У оквиру овог дела рада ће бити приказани резултати истраживања до којих се дошло у складу са постављеним методолошким оквиром, њихова интерпретација и квалитативна анализа.

V Дискусија и закључна разматрања

У закључним разматрањима ће бити дата дискусија резултата са посебним освртом на то колико су уведени теоријски концепти продуктивни за промишљање дечје партипације у контексту дечјег вртића, ка каквој реконцептуализацији нас воде сазнања из истраживања, до којих увида је довела колаборативна критичка рефлексивна када је реч о значењу и значају дечје партипације у вртићу, претпоставкама и ограничењима за њено остваривање, као и то шта су потенцијали и изазови колаборативног експериментисања у пракси и улоге истраживача у њему.

Посебна пажња ће се посветити разрази педагошких смерница за грађење простора нових могућности за дечју партипацију у вртићу.

VI Прилози

У прилогу ће бити дат приказ коришћених инструмената истраживања, примери документованих ситуација дечје партипације, транскрипти интервјуа са практичарима, продукте истраживања са децом, транскрипти групних састанака, документоване интервенције у пракси и сл.

VII Литература

У последњем одељку ће бити дат попис коришћене литературе.

6. Потенцијални допринос студије

Концепт дечје партипације је постао широко заступљен у теорији, као и политици и пракси образовања. И поред тога, код нас је мало студија које су усмерене на теоријско утемељење и педагошку конкретизацију дечје партипације у контексту институционалног васпитања и образовања. Ова студија има потенцијал да дâ допринос у том правцу на неколико нових. Најпре, када је реч о отварању нових теоријских перспектива у којима се фокус помера са детета, односно деце и њихове агенсности, на контекст и разумевање дечје партипације као релационе, спацијалне и етичке праксе.

С друге стране, предложена студија може да допринесе разумевању, као и проблематизовању начина на који деца партиципирају у постојећој пракси вртића, укључујући више перспектива: од перспективе програмских докумената до перспективе васпитача и деце.

Предложени приступ истраживању има потенцијал да омогући дијалог, преиспитивање постојећих и грађења нових могућности за учешће деце у пракси вртића. Тиме може да допринесе не само трансформацији праксе конкретног вртића који је укључен у истраживање, него и трагању за путевима трансформације васпитне праксе кроз колаборативно критичко преиспитивање и експериментисање између истраживача, практичара и деце.

И најзад, приступ истраживању као процесу повезивања и преиспитивања теорије, разумевања постојеће праксе и акције може дати подстрек за превазилажење устаљене дихотомије између педагошке теорије и праксе у којој теорија даје сазнања, а пракса их примењује.

7. Литература

- Alderson, P. (1995). *Listening to children: Children, ethics and social research*, London: Barnardos.
- Avramović, M. (2014). Research with Children: Involving Children's Perspectives. In: M. Despotović and E. Hebib (Eds). *Contemporary Issues of Education Quality*. Belgrade: Institute for Pedagogy and Andragogy, 485-499.
- Avramovic, M. (2014). *When we are asked, not questioned – Consultations with children on the move*, Sarajevo: Save the Children International.
- Аврамовић, М. (2014). Простор дејег вртића као културно структурирано окружење, *Настава и васпитање*, 63 (3): 521-535.
- Bath, C. (2009). When does the action start and finish? Making the case for an ethnographic action research, *Educational Action Research*, 17 (2): 213-224.
- Chan, K.H. (2010). Rethinking Children's Participation in Curriculum Making: A Rhizomatic Movement, in Pacinni-Ketchabaw, V. (Ed). *Flows, Rhythms and Intensities of Early Childhood Education Curriculum*, New York: Peter Land, 107-122.
- Christensen, P. and James, A. (2008). *Research with Children: Perspectives and Practices*, London: Routledge.
- Clark, A. (2010). *Transforming Children's Spaces: Children's and Adults' Participation in Designing Learning Environments*, Abingdon: Routledge.
- Clark, A., Kjørholt, A. T. and Moss, P. (2005). *Beyond Listening: Children's Perspectives on Early Childhood Services*, Bristol: The Policy Press.
- Clark, A., McQuail, S. and Moss, P. (2003). *Exploring the Field of Listening to and Consulting with Young Children*, Nottingham: DES Publications.
- Clark, A. and Moss, P. (2001). *Listening to Young Children: The Mosaic Approach*, London: National Children's Bureau.
- Clark, A. and Moss, P. (2005). *Spaces to Play: More Listening to Young Children Using*

- the Mosaic Approach*, London: National Children's Bureau.
- Coad, J. and Evans, R. (2008). Reflections on Practical Approaches to Involving Children and Young People in the Data Analysis Process, *Children and Society* 22 (1), 41-52.
- Coffey, A. and Atkinson, P. (1996). *Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies*, London: Sage.
- Dahlberg, G. and Moss, P. (2005). *Ethics and Politics in Early Childhood Education*. London: Routledge Falmer.
- Dahlberg, G., Moss, P. and Pence, A. (2007). *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Languages of Evaluation*, Abingdon: Routledge.
- Davies, S., Thurston, M. (2006). *Consulting with children under five - A literature review*, Chester: University of Chester
- Davies, B. (2014). *Listening to Children – being and becoming*, London: Routledge
- Denzin, N. K. and Lincoln, Y. S. (2008). *Strategies of Qualitative Inquiry*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Einarsdottir, J. (2007). Research with children: methodological and ethical challenges, *European Early Childhood Research Journal*, 15 (2), 197-211
- Flivbjerg, F. (2012). *Šta mogu društvene nauke*, Beograd: Službeni glasnik
- Foley, D. and Valenzuela, A. (2008). Critical Ethnography: The Politics of Collaboration, In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.). *The Landscape of Qualitative Research*, Thousand Oaks, CA: Sage, 287-310.
- Fontejn, S. (1995). *To je pravo – praktičan vodič za učenje o dečjim pravima*. Beograd: Prijatelji dece Srbije
- Fuko, M. (2010). *Spisi i razgovori*, Beograd: Fedon
- Gallagher, M. (2008). Foucault, Power and Participation, *International Journal of Children's Rights*, 16 (3), 395-406.
- General Comment No 12 (2009). *The right of the child to be heard*, Geneva: Committee of the Right of the Child
- Graham, A. and Fitzgerald, R. (2010). Progressing Children's Participation: Exploring the Potential of a Dialogic Turn, *Childhood*, 17(3), 343–359.
- Hartung, C. (2011). *Governing the 'Agentic' Child Citizen – A poststructural analysis of Children's Participation*, Doctoral Thesis, Wollongong: University of Wollongong
- James, A. and Prout, A. (1997) *Constructing and Reconstructing Childhood*, London: Falmer.
- Kemmis, S. and Wilkinson, M. (1998). Participatory Action Research and the Study of Practice, In B. Atweh, S. Kemmis and P. Weeks (Eds.) *Action Research in Practice: Partnerships for Social Justice in Education*, New York: Routledge, 21-36.
- Krnjaja, Ž, Pavlovih Brenselovih, D. (2012). *Gde stanuje kvalitet – Politika građenja kvaliteta u predškolskom vaspitanju*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju
- Krnjaja, Ž. (2012). Istraživanje sa decom: nova paradigma vaspitne prakse, *Zbornik radova sa Međunarodne konferencije Horizonti obrazovanja*, Subotica: Visoka škola za obrazovanje vaspitača
- Lansdown, G. (2005). Can You Hear Me? The Right of Young Children to Participate in Decisions Affecting Them, *Working Paper in Early Childhood Development No. 36*, The Hague: Bernard Van Leer Foundation.
- Lenz Taguchi, H. (2010). *Going Beyond Theory/Practice Divide*, London: Routledge
- Lenz Taguchi, H. (2011). Investigating Learning, Participation and Becoming in Early Childhood Practices with Relational Materialistic Approach, *Global Studies of Childhood* 1 (1), 36-50.
- MacNaughton, G. (2005). *Doing Foucault in Early Childhood Studies*, London: Routledge.
- MacNaughton, G. and Smith, K. (2001). Action Research, Ethics and the Risks of Practicing Freedom for Early Childhood Professionals, *Australian Journal of Early*

Childhood 26 (4), 32-38.

- MacNaughton, G., Smith K. (2008). Engaging ethically with young children: principles and practices for consulting justly with care. In G. MacNaughton, P., Hughes, & K, Smith (Eds). *Young Children as Active Citizens: Principles, Policies and Pedagogies*, New Castle: Cambridge Scholars Publishing, 31-43.
- MacNaughton, G., Hudges, P., Smith, K. (2008). *Young Children as Active Citizens: Principles, Policies and Pedagogies*, New Castle: Cambridge Scholars Publishing
- Mannion, G. (2007). Going Spatial, Going Relational: Why Listening to Children and Children's Participation Needs Reframing, *Discourse* 28 (3), 405-420.
- Mannion, G. (2010). After Participation: The Socio-Spatial Performance of Intergenerational Becoming, In B. Percy-Smith and N. Thomas (Eds.) *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice*, Abingdon: Routledge, pp. 330-341.
- McCabe, J. L. and Holmes, D. (2009). Reflexivity, Critical Qualitative Research and Emancipation: A Foucauldian Perspective, *Journal of Advanced Nursing* 65 (7), 1518-1526.
- Morrow, V. (2008). Dilemmas in Children's Participation in England, In A. Invernizzi and J. Williams (Eds.), *Children and Citizenship*, London: Sage, 120-130.
- Morrow, V. (2011). Understanding Children and Childhood, In *Centre for Children and Young People: Background Briefing Series*, No 1, Lismore: Centre for Children and Young People, Southern Cross University.
- Moss, P. and Petrie, P. (2002). *From Children's Services to Children's Spaces: Public Policy, Children and Childhood*. London: Routledge.
- Moss, P. (2014). *Transformative Change and Real Utopias in Early Childhood Education – a story of democracy, experimentation and potentiality*. London: Routledge.
- O' Kane, C. (2006). *Children and Young People as Citizens – Partners for Social Change*, Kathmandu: International Save the Children Alliance South & Central Asia
- Olsson, L.M. (2009). *Movement and Experimentation in Young Children's Learning* London: Routledge Falmer.
- Olsson, LM. (2013). Taking Children's Questions Seriously: the need for creative thought, *Global Studies of Childhood* 3(3), 230-253.
- Paccini-Ketchabaw, V., Nxumalo, F., Kocher L., Elliot, E., Sanchez, A. (2015). *Journeys – Reconceptualizing Early Childhood Practices through Pedagogical Narration*. Toronto: University of Toronto Press.
- Pavlović, D. (1989). Dete i program, *Predškolsko dete* 19 (2), 26-34
- Pavlović Breneselović, D. (2010). Dobrobit deteta u programu naspram program za dobrobit deteta, *Nastava i vaspitanje*
- Pavlović Breneselović, D. (2012). Odnosi na ranim uzrastima, U A. Baucal (Ur). *Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji*, Beograd: Institut za psihologiju i UNICEF.
- Pavlovic Breneselovic, D. (2015). *Gde stanuje kvalitet – Istraživanje sa decom prakse dečjeg vrtića. Knjiga 2*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Percy-Smith, B. (2006). From consultation to social learning in community participation with young people. *Children, Youth and Environments*, 16 (2), 153-179.
- Percy-Smith, B. (2007). You Think You Know? You Have No Idea: Youth Participation in Health Policy Development, *Health Education Research* 22 (6), 879-894.
- Pešić, M. (1987). *Vrednovanje predškolskih vaspitnih programa*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pešić, M. (2004). *Pedagogija u akciji*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Pole, C. and Morrison, M. (2003). *Ethnography for Education*, Maidenhead: Open University Press.

- Pravilnik o osnovama predškolskog programa* (2006). Službeni glasnik RS 14/2006.
- Prout, A. and Tisdall, E. K. M. (2006). Conclusion: Social Inclusion, the Welfare State and Understanding Children's Participation, In E. K. M. Tisdall, J. M. Davis, M. Hill and A. Prout (Eds.). *Children, Young People and Social Inclusion: Participation for What*, Bristol: Policy Press, 235-246.
- Punch, K. (2009). *Introduction to Research Methods in Education*, London: Sage.
- Sinclair, R. (2004). Participation in practice: Making it meaningful, effective and Sustainable, *Children and Society*, 18(1), 106-118
- Slunjski, E. (2006). *Stvaranje predškolskog kurikulumu u vrtiću – organizaciji koja uči*, Zagreb: Mali profesor, Visoka učiteljska škola u Čakovcu
- Thomas, N. (2007). Towards a Theory of Children's Participation, *International Journal of Children's Rights* 15 (2), 199-218.
- Thomas, N., Percy-Smith, B. (2010). *A handbook of Children's Participation: Perspectives from Theory and Practice*, Abingdon: Routledge
- Vudhed, M. (2012). *Različite perspektive o ranom detinjstvu: teorija, istraživanje i politika*, Beograd: IPA i CIP-Centar za interaktivnu pedagogiju.
- Warming, H. (2005). Participant Observation: A Way to Learn about Children's Perspectives' In A. Clark, A.T. Kjærholt and P. Moss (Eds.) *Beyond Listening: Children's Perspectives on Early Childhood Services*, Bristol: Policy Press, 51-70.
- Woodhead, M. (2010). Foreword, In B. Percy-Smith and N. Thomas (Eds.). *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice*, Abingdon: Routledge, pp. xix-xxii.

Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене
теме за докторску дисертацију

Тема: Дечја партиципација у вртићу – простор могућег

Докторанд: Маша Аврамовић

Ментор: проф.др Драгана Павловић Бренеселовић

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Маша Аврамовић је рођена 11.06.1984. године у Крагујевцу где је и завршила Прву крагујевачку гимназију, као ђак генерације. Студије педагогије на Филозофском факултету Универзитета у Београду уписала је школске 2003/4. године и апсолвирала 2007. године као студент генерације. Дипломирала је на Одељењу за педагогију Филозофског факултета са просечном оценом 10.00. Јануара 2012. године одбранила је дипломски рад са темом „Примена концепта дечје партиципације у пракси” и стекла звање дипломирани педагог. Студент је докторских студија од 2012. године на Одељењу за педагогију и андрагогију. Положила је све испите предвиђене докторским студијама са просеком оцена 10.00 и одбранила предлог теме докторске тезе „Дечја партиципација у вртићу – простор могућег“, код ментора проф. др Драгане Павловић Бренеселовић.

Још током студија (2003-2007) кандидат је радила као програмски сарадник у Дечјем културном центру у Београду, а у периоду од 2007-2012 године била је ангажована на пословима развијања и координације програма из области образовања и друштвене бриге о деци у невладином сектору (Save the Children International) и потом при Одељењу за културу Амбасаде Шведске у Београду. За сарадника у настави на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду бирања је 2012. године, а 2013. године за асистента, на истом Одељењу, за ужу научну област Предшколска педагогија.

Професионално се усавршавала на више семинара из области образовања и права деце међународних и националних организација, а у периоду од 2007 до 2013. године остварила је три студијске посета у Шведској у организацији Шведског института, Министарства културе и Министарства образовања Шведске, као и тромесечни студијски боравак у Југоисточној Азији у организацији Save the Children.

Маша Аврамовић је учествовала у реализацији пројеката „Калеидоскоп – диверсификација програма предшколског васпитања“, пројекат УНИЦЕФ-а и Института за педагогију и андрагогију (2014-2016); „Деца у покрету – положај и програми подршке и заштите деце у покрету у Републици Србији“, пројекат Save the Children (2012-2013); „Исходи коришћења услуга у заједници за децу са сметњама у развоју и њихове родитеље“, пројекат Центра за истраживања у социјалној политици и социјалном раду и Факултета политичких наука (2013).

Кандидат има већи број објављених научних и стручних радова. Аутор је једног приручника (*Приручник о партиципацији деце*, 2009) и коаутор приручника (*Борба против трговине људима-приручник за наставнике*, 2011) и више стручних чланака.

Од научних радова Маша Аврамовић има: ауторско поглавље у међународном тематском зборнику „Research with Children: Involving Children's Perspectives“ in M. Despotović & E. Hebib (Eds): *Contemporary Issues of Education Quality*, Belgrade: Institute for Pedagogy and Andragogy, 2014, pp.485-499; и коауторско поглавље у монографији: Ја у центру – Како деца виде услуге, У Н. Жегарац и др. (Ур). *Кад нам недеља долази средом – Услуге за децу са сметњама у развоју и њихове породице*, Београд: Факултет политичких наука, 2014, стр. 135-165, као и три рада објављена у целини са националних научних скупова и два коауторска рада објављена у целини са међународних скупова.

Посебно бисмо издвојили два рада кандидата. Први је ауторска публикација *When we are asked, not questioned – Consultations with children on the move*, Сарајево: Save the Children International, 2014 (издање на енглеском и српском језику). У овој публикацији, аутор полази од питања како се на смислен и етички начин консултовати са децом која су у процесу миграција, и слушати и уважавати њихове перспективе у процесу креирања политика и пракси које су засноване на правима детета. Публикација разматра концепт децје партиципације, консултације као један од модела децје партиципације, специфичаност ситуације и положаја деце у покрету, системски приступ у консултовању са децом у покрету, као и методолошки оквир којим се обезбеђује слушање деце. Посебан допринос представља иновативни методолошки приступ који је развијен и примењен у пракси, као и практичне смернице за консултовање са децом у покрету. Публикација обједињује теоријско утемељење са методолошким и практичним питањима консултовања са децом у покрету, уз истицање етичке димензије и приступа који на животан, контекстуално примерен и креативан начин отвара простор за дијалог и партнерство са децом.

Други је ауторски чланак у часопису из категорије М24, „Разумевање простора децјег вртића као културно структурисаног окружења“ (*Настава и васпитање*, 2014, 63 (3): 521-535). Рад одражава савремени социокултурни теоријски приступ у разумевању простора децјег вртића као физичке, али и симболичке компоненте институционалног контекста у коме живе и уче мала деца. Аутор поставља питања: зашто је простор децјег вртића креиран на одређени начин, које аспекте културе и педагошке визије рефлектује одређено физичко окружење, у каквој релацији су физичке, педагошке и социјалне димензије окружења и на који начин простор утиче на учење и добробит детета у вртићу. Простор вртића се посматра на два плана - макроплану архитектуре и опремљености вртића и на микроплану организације и структурирања простора у непосредном раду са децом. Указује се да простор на макроплану одражава доминантна становишта о положају деце у друштву, функцијама предшколског васпитања, о томе шта чини безбедно и примерено окружењу за децу, док се на микроплану кроз простор „преламају“ бројне филозофске и педагошке димензије васпитног процеса. Аутор закључује да је креирање простора у децјем вртићу једно од суштинских питања које превазилази организациону димензију на коју се често неоправдано своди. И указује на значај промишљања о полазиштима и вредностима која су у њега „уграђена“, као и стално преиспитивање могућности које дати простор пружа, односно ускраћује деци.

2. Предмет и циљ дисертације:

Докторанд Маша Аврамовић се у свом раду бави децјом партиципацијом у контексту децјег вртића. Парадигматску позицију од које полази докторанд одређује као постмодерну критичку оријентацију у којој се педагошка сазнања граде кроз интраактивни однос теорије, разумевања постојеће праксе и акције. Овај приступ спаја

критичку теорију и партиципативни приступ истраживању са постулатима постструктурализма. Овакво методолошко полазиште изабрано је са циљем да се питање дејче партиципације у пракси дејчег вртића сагледа из различитих перспектива (теорије, праксе и акције; перспективе истраживача, практичара и деце) и на тај начин допринесе његовој концептуализацији, као и преиспитивању и мењању социјалних, структуралних, дискурзивних и материјалних фактора који одређују дејчу партиципацију у пракси вртића. Кроз темељно проучавање теоријских радова, истраживања и докумената образовне политике, кандидат настоји да критички преиспита доминантне дискурсе дејче партиципације – дискурс права детета и дискурс социологије детињства и да са позиција постструктуралистичке критике и властитог истраживања интегрише и елаборира разумевање дејче партиципације као етичке праксе засноване на релационом приступу у коме се деца и одрасли не посматрају као издвојени ентитети, већ као део мреже интеракција и динамике моћи у заједници, а институционални простор се види као значајни чинилац обликовања учешћа деце.

Докторант конструише аналитички оквир за концептуализацију и истраживање дејче партиципације у вртићу који обухвата две равни – раван статуса и раван модуса дејче партиципације и итеративно их примењује на сва три нивоа (ниво теорије и програмских докумената, ниво разумевања постојеће праксе и ниво акције).

Одређујући сврху свог рада као комплексног истраживања дејче партиципације у контексту дејчег вртића, докторанд поставља три истраживачка циља, имајући у виду различите нивое истраживања и њихове могуће домете:

1) Теоријски циљ рада је разматрање доминантних дискурса у концептуализацији дејче партиципације и трагање за „новим“ теоријским перспективама и концептима који могу бити продуктивни за разумевање дејче партиципације у вртићу као релационе, спацијалне и етичке праксе.

2) Емпиријски циљ рада је испитати значења дејче партиципације у контексту дејчег вртића, као и постојеће начине на који се дејче партиципације остварује у пракси. На основу овог циља постављени су задаци истраживања у форми истраживачких питања:

а) На који начин програм предшколског васпитања и институционални контекст вртића одређују статус дејче партиципације?

б) Који су модуси дејче партиципације у пракси?

ц) Како деца и васпитачи виде дејчу партиципацију у пракси вртића?

3) Циљ истраживања кроз критичку акцију је да се подстакне колаборативна рефлексија практичара и истраживача о постојећем претпоставкама и модусима дејче партиципације у пракси и да се истраже начини на који практичари и истраживач заједно са децом могу градити нове могућности за дејчу партиципацију у вртићу.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Докторска дисертација Маше Аврамовић има предвиђену следећу структуру:

Увод

У првом поглављу докторске дисертације ће бити изнет увод у проблем истраживања, образложење његовог значаја и актуелности у постојећем друштвеном и педагошком контексту, као и лични историјат интересовања истраживача за изабрану тему. Биће указано на теоријски оквир и практични контекст у коме је спроведено истраживање и најављена структура рада.

Теоријски оквир истраживања

У овом поглављу ће бити приказани и анализирани доминантни дискурси у концептуализацији дечје партиципације: дискурс нових студија детињства и дискурс дечјих права, њихове основне поставке, као и ограничења и критика са позиција постструктурализма. Затим ће бити изнета теоријска полазишта за реконцептуализацију дечје партиципације.

Методолошки оквир

У овом делу рада ће бити изложен предмет истраживања, као и из њега изведени циљеви и истраживачки задаци. Детаљно ће бити описан контекст истраживања - вртић у коме је реализовано истраживање. Затим ће бити приказан методолошки приступ, фазе истраживања, методе, коришћене технике и инструменти, као и сам поступак истраживања. У последњој целини поглавља ће бити дато објашњење поступака анализе и интерпретације података.

Резултати истраживања

У оквиру овог дела рада ће бити приказани резултати истраживања до којих се дошло у складу са постављеним методолошким оквиром, њихова квалитативна анализа и интерпретација.

Дискусија и закључна разматрања

У закључним разматрањима ће бити дата дискусија резултата са посебним освртом на то колико су уведени теоријски концепти продуктивни за промишљање дечје партиципације у контексту дечјег вртића, ка каквој реконцептуализацији нас воде сазнања из истраживања, до којих увида је довела колаборативна критичка рефлексција када је реч о значењу и значају дечје партиципације у вртићу, претпоставкама и ограничењима за њено остваривање, као и то шта су потенцијали и изазови колаборативног експериментисања у пракси и улоге истраживача у њему.

Посебна пажња ће се посветити разради педагошких смерница за грађење простора нових могућности за дечју партиципацију у вртићу.

Прилози

У прилогу ће бити дат приказ коришћених инструмената истраживања, примери документованих ситуација дечје партиципације, транскрипти интервјуа са практичарима, продукти истраживања са децом, транскрипти групних састанака, документоване интервенције у пракси.

Литература

У овом делу докторанд ће дати попис релевантне литературе која је коришћена у изради докторске дисертације.

За Предлог теме докторанд прилаже извод из литературе која обухвата најрелевантније радове за предмет њеног истраживања.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Основна претпоставка на којој се овај рад заснива јесте та да се педагошка спознаја гради кроз интраактивни однос теорије, разумевања праксе и акције, и то је оквир у који се смешта основно истраживачко питање: који су простори могућег у партиципацији деце у деčјем вртићу. Простор могућег је носећа метафора и окосница око које се теза гради, која има вишеструко значење: 1) као могућ утицај који деца имају на свакодневно живљење у деčјем вртићу, 2) као истраживање простора могућих разумевања и извођења деčје партиципације у пракси вртића, 3) као простор дијалога између теоријских перспектива, праксе и истраживања и сарадње између истраживача, васпитача и деце; 4) као простор могућих промена кроз колаборативно експериментисање.

Истраживањем статуса и модуса деčје партиципације докторанд гради одговор на питање о простору могућег учешћа деце у вртићу. Статус деčје партиципације у вртићу истражује кроз одговоре на питања: на којим вредностима и полазиштима је заснована деčја партиципација у вртићу; на који начин институционални простор вртића одређује деčју партиципацију; који приступ деčјој партиципацији је присутан и како се види сврха деčје партиципације. Модуси се одређују као начини на које се деčја партиципација изводи у пракси и укључују: форме суделовања деце и одраслих, место и временски оквир, питања и теме које су у фокусу, смисао који се гради, етику „у акцији“, улоге и субјективитете деце и одраслих, ток и исходе дешавања. Идентификовани статус и модуси потка су друге фазе истраживања која укључује акцију у правцу критичког преиспитивања и могуће трансформације праксе.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

Докторант истраживање поставља као бриколаж етнографског метода, партиципативног истраживања са децом, колаборативне критичке рефлексije и експериментисања у пракси.

Прва фаза истраживања је интерпретативна и у њој истраживач има носећу улогу у прикупљању и анализи података. Ова фаза има четири корака: 1) теоријско разматрање деčје партиципације; 2) анализа програма предшколског васпитања и институционалног контекста вртића са аспекта деčје партиципације; 3) разматрање деčје партиципације у пракси вртића; 4) испитивање деčјих перспектива и перспектива васпитача о учешћу деце у вртићу.

Друга фаза истраживања подразумева креирање промене кроз колаборативну критичку рефлексiju (Pacini-Ketchabaw et al, 2015) и експериментисање у пракси (Olsson, 2009). У овој фази истраживања, истраживач и васпитачи су партнери у дијалогу и акцији усмереној ка промени.

Зависно од појединих фаза и корака унутар њих, користиће се више различитих техника: дискурс анализа програмских докумената, учесничко посматрање, мозаички приступ и мултисензорне технике у истраживању са децом, полуструктурирани интервју са васпитачима и тзв. технике другог реда – мултимедијалне технике документовања колаборативне рефлексije и експериментисања: транскрипти, забелешке, радни панони, фотографски и видео записи, педагошка документација.

Предвиђена је анализа података као итеративни и колаборативни процес истраживача и учесника истраживања. Аналитички поступци који ће се користити у анализи су: кодирање на више нивоа које води интерпретацији заснованој на двосмерном укрштању теоријских перспектива и кључних концепата са емпиријским подацима; анализа наратива усмерена на „распакивање“ њиховог садржаја, структуре и функције; деконструкција значења у односу на кључне категорије, институционалне оквире и социјалне праксе кроз које се гради значење.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Предмет истраживања, приступ проблематици и методолошка оријентација изнети у предлогу теме докторске дисертације имају потенцијал за веома значајан и оригиналан научни допринос на више нивоа. Постављање истраживања као процеса повезивања и преиспитивања теорије, разумевања постојеће праксе и акције може бити модел и подстрек за превазилажење устаљене дихотомије између теорије и праксе у којој теорија даје сазнања, а пракса их примењује.

Релевантност дисертације огледа се и у односу на сам предмет истраживања, будући да је позивање на деčју партиципацију све чешће присутно и у теорији и пракси образовања код нас, али више као флоскула образовне политке, а без стварног теоријског утемељења и педагошке конкретизације, које нам управо може пружити ова теза. Померање фокуса у теоријском разматрању са детета, односно деце и њихове агенсности, на контекст и схватање деçје партиципације као релационе, спацијалне и етичке праксе, доноси за педагошку науку ново и значајно разумевање партиципације деце у контексту институционалне васпитно-образовне праксе.

Дисертација такође може допринети разумевању, као и проблематизовању начина на који деца партиципирају у постојећој пракси вртића. Предложени приступ истраживању има потенцијал да омогући дијалог, преиспитивање постојећих и грађења нових могућности за учешће деце у пракси вртића кроз колаборацију између истраживача, практичара и деце и тиме да допринос не само трансформацији праксе конкретног вртића, већ моделовању путева трансформације праксе кроз рефлексивно преиспитивање и колаборативно експериментисање истраживача, практичара и деце.

7. Закључак:

Увидом у биографију и библиографију кандидата Комисија закључује да кандидат поседује компетентност за реализацију нацрта предложене теме. На основу анализе поднетог Предлога теме докторске дисертације Комисија закључује да је предложена тема релевантна за истраживања у области савремене предшколске педагогије и педагошке науке уопште, као и да може имати значајан потенцијал за педагошко разумевање деçје партиципације у пракси деçјег вртића.

На основу изнетог слободни смо да свесрдно препоручимо Наставно – научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да докторанду Маши Аврамовић одобри израду докторске дисертације под називом „Деçја партиципација у вртићу – простор могућег“.

Београд, 04.02.2016.

Чланови комисије:

проф. др Драгана Павловић Бренеселовић (ментор)

проф. др Живка Крњаја

др Лидија Мишкељин, доцент

др Лидија Радуловић, доцент